

Jistě vyvolá zájem i o další svazky z této edice. Možná by se v nich ale hodilo věnovat víc pozornosti dobovému kontextu a reáliím a snad si rovněž osvojit trochu kritického odstupu. Touto úvahou však nechci snižovat vysokou kvalitu recenzovaného díla – jen dát v dobré víře autorovi ke zvážení náměty pro další práci.

Karel Eliáš*

Macháček Michal. Gustáv Husák. Praha: Vyšehrad, 2017, 632 s.

Nemálo z nás, kdo jsme prožili dvacet let života za panování nepřehlédnutelného hybatele našich dějin, neodolá pokušení sáhnout po životopiseckém díle mladého historika *Michala Macháčka Gustáv Husák*. Ano, ten, který je tolikrát proklínán a současně posuzován leckdy amatérskými dohady o různých etapách jeho života. Macháčkovy dílo mnohá tajemství odhaluje či poodhaluje. Autor navíc díky svému mládí, je ročník 1986, může tuto vpravdě historickou postavu analyzovat *sine ira et studio*, s náležitým odstupem, tudíž objektivně.

V úvodu této recenze budiž vyzdvižen literární styl autorův. Kniha se dobře čte, takže svádí k přečtení jedním dechem. To by byla ovšem škoda, protože by tak mohly uniknout leckteré detaily. Líčí všechna údobí *Husákova* života od raného dětství přes studia, jeho činnost za války, po válce, dobu věznění i rehabilitace, až po jeho prezidentsví, abdikaci a smrt. Leckde uvádí na pravou míru některé spekulace. Zprv je jeho kontakty s luďáckým ministrem vnitra *Šaňo Machem*. Podrobně mapuje *Husákovu* činnost v době *Slovenského štátu*, včetně kontroverzní cesty do Katyně. Vyjevuje také pozoruhodné poměry, které tehdy na Slovensku panovaly. Například citací ze vzpomínek samotného *Alexandra Macha*, pokud jde o možnosti slovenské Ústředny státní bezpečnosti při stíhání za protistátní činnost: „*U nás každý zaistený mal desať patrónov a každý patrón našiel cestu k prezidentovi republiky, k predsedovi snemu, vlády a to bola takmer vždy cesta domov.*“¹ Kromě popisů děje se autor pokouší vystihnout *Husákovu* složitou osobnost. Jednou z jeho charakteristik je nacionalismus, nikoliv ovšem buržoazní, z něhož byl v padesátých letech obviněn, ale slovenský. Názorně je vylíčen *Husákův* vliv na tvorbu Košického vládního programu i Ústavy 9. května ve smyslu posílení slovenského vlivu a slovenských národních orgánů. Už při tvorbě Košického vládního programu požadoval *Husák* federativní uspořádání. *Klement Gottwald* nebyl proti, ale spíše v dlouhodobějším horizontu. V knize je rovněž dokumentována *Husákova* alternativa připojit Slovensko k Sovětskému svazu. Tuto státoprávní variantu jeho uvažování potvrzují i memoáry agrárního politika *Ladislava K. Feirabenda*.²

Husákův nacionalismus dokumentuje jiné životopisné dílo, a to renomovaného historika *Karla Kaplana* o *Antonínu Novotném*.³ *Kaplan* tu podává daleko podrobnější pohled

* Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: karel.elias@ilaw.cas.cz. Recenze vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.

¹ MACH, A. *Z dalekých ciest*. Bratislava: Matica slovenská, 2009, s. 213.

² FEIRABEND, L. K. *Politické vzpomínky, sv. III*. Brno: Atlantis, 1996, s. 463.

³ KAPLAN, K. *Antonín Novotný – Vzestup a pád „lidového“ aparátčíka*. Brno: Barrister&Principal, 2011.

na vývoj *Husákových* názorů na řešení slovenské otázky v konfrontaci s názory prezidenta *Novotného*, který slovenský nacionalismus zadržoval a snažil se slovenskou otázku upozadit.⁴ *Kaplan* na citacích z příslušných archiválií dokumentuje, jak se *Husák* snažil poukazy na své věznění prosazovat jako silný zastávce řešení slovenské otázky a kritikou za nezákoně politické procesy padesátých let omezovat vliv svých politických odpůrců na slovenské politické scéně, hlavně *Viliama Širokého*. V tomto časovém období je *Kaplan* daleko podrobnější než *Macháček*. *Husákův* triumf na cestě k moci během moskevských jednání v srpnu 1968 opět, daleko podrobněji než *Macháček*, popisuje další účastník těchto rokování *Zdeněk Mlynář*.⁵

Gustáv Husák byl vzděláním právník, a to právník vůbec ne špatný. Své právnícké schopnosti projevil nejprve jako bratislavský advokát a posléze zejména za svého věznění a procesu, který se odehrál 21.–24. dubna 1954 v Bratislavě. V době věznění odmítal podepsat nezákoně vynucená vyznání a pro svoji nezlomnost si vysloužil přezdívku „železný Gustáv“. Už výše byly připomenuty *Husákovy* právnícké schopnosti při tvorbě Ústavy 9. května. Autor připomíná rovněž *Husákovu* roli při přípravě federalizace v letech 1968–1969 včetně jeho podílu na přípravě Zákona o československé federaci. Podle autora se *Husák* veřejně vyslovoval jak proti centralizovanému, tak volnému (až konfederativnímu) typu federace. Vycházel z delegování národních kompetencí federativním orgánům, odvozené suverenity federace od suverenity národní, i když tato otázka nakonec nebyla reflektována v posléze přijatém ústavním zákonu. Autor čerpá spíše z vystoupení *Gustáva Husáka* v periodickém tisku, i když jádro odborné diskuse bylo složitější.⁶ Studium odborného tisku, případně parlamentních stenozáznamů by bylo možné odborně potvrdit či vyvrátit *Husákovu* autorství „čertova kopýtko“ československé federace, totiž zákazu majorizace. Byl-li skutečně jeho duchovním otcem, pak ještě *post mortem* značně zkomplikoval dělení Československa v průběhu roku 1992.

Husákovy názorové obraty právě při přípravě jmenovaného zákona líčí ve svých vzpomínkách také *Viktor Knapp*. Předsedal tehdy ústavněprávnímu výboru Národního shromáždění, kam docházel jako místopředseda vlády též *Gustáv Husák*. *Husákovu* vystoupení popisuje *Knapp* jako „*stručná, věcná a ledově zdvořilá*“.⁷ *Husákův* názorový vývoj demonstruje na otázce státních tajemníků, které *Husák* ještě v roce 1968 navrhoval obligatorně ustanovovat na národnostním principu na každém federálním ministerstvu, čemuž *Knapp* oponoval jako projevu přílišné nacionalistické úzkostlivosti. Zrušení těchto postů potom o nějaký čas později *Husák* odůvodňoval týmiž argumenty jako předtím *Viktor Knapp*. *Zdena Žáčková* v této souvislosti připomíná, že se *Knapp* domníval, že *Husák* na jejich spory nezapomněl a později mu to vrátil.⁸ To by mohlo svědčit ve prospěch obecného názoru, že *Husák* byl vůči české inteligenci mstivý. Ostatně, pokud jde o právníky, z *Macháčkovy* práce plyne, že se prezident *Husák* opíral spíše o Slováky *Karola Laca* nebo *Mariána Čalfu*.

⁴ Ibidem, s. 220–244.

⁵ MLYNÁŘ, Z. *Mráz přichází z Kremli*. Praha: Mladá Fronta, 1990, s. 264–274.

⁶ Např. Zpráva o jednání Komise pro ústavněprávní problematiku. *Právník*. 1968, č. 10, s. 916–917 nebo BOGUSZAK J. Otevřený systém dualistické federace. *Právník*. 1968, č. 10, s. 917–926. Parlamentní atmosféru přibližuje např. WINTR, J. Parlamentní působení Viktora Knappa. In: GERLOCH, A. (ed.). *Viktor Knapp – vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 641–654.

⁷ KNAPP, V. *Proměny času*. Praha: Prospektrum, 1998, s. 124–125.

⁸ ŽÁČKOVÁ, Z. *Viktor Knapp v Československé akademii věd*. Praha: Ústav státu a práva, 2015, s. 45.

Práce místy trpí obvyklými prohřešky obecných historiků, kteří vstupují do dějin práva.⁹ Předválečné státní zastupitelství označuje autor jako státní prokuraturu. Rovněž tvrzení, že vláda přijala nějaký zákon, například zákon o platných poměrech úřednických aspirantů z roku 1934, by bylo třeba korigovat, neboť vláda mohla přijmout jen návrh zákona, který mohl být následně projednán parlamentem. V souvislosti s prvorepublikovými poplatky za vysokoškolské studium je nesprávně užíván pojem „školné“ místo pojmu „kolejné“. Ukazuje se tedy, jak jsou při psaní odborných prací důležité konzultace s kolegy z jiných oborů.

Daleko podrobnější studium z obecně historického hlediska by si též zasloužil archiv Ústředního výboru KSČ z dob *Husákova* působení ve funkci generálního tajemníka strany a prezidenta republiky. Čímž chci naznačit, že recenzované dílo nepůsobí příliš vyváženě. Na rozdíl od období, kdy autor mapuje *Husákův* život takřka den po dni, zejména období války a SNP, je tato jeho klíčová etapa politického života vylíčena poměrně stručně. Bylo by zajímavé znát více detailů například o jednání politbyra ÚV KSČ, protože autor potvrzuje obecně sdílené domněnky, že tam vládla nejednota až frakcionářství. Za hlubší zkoumání by například stály *Macháčkem* líčené *Husákovy* neúspěšné snahy přesvědčit *Leonida Brežněva* a později *Michaila Gorbačova* stáhnout z Československa sovětská vojska. Jen letmo je zmíněna příprava nové Ústavy ČSSR koncem osmdesátých let. Její podrobnosti, včetně *Husákových* názorů, byly-li ještě nějaké, by také vzbuzovaly právníkovu pozornost.

Osobně jsem se s *Gustávem Husákem* setkal jen jednou, když jsem v rámci výkonu svých povinností základní vojenské služby tlumočil při návštěvě delegace Čínské lidové osvobozené armády. Bylo to počátkem listopadu 1989, kdy mnozí shledávali prezidenta unaveným a odevzdaným. Jelikož pro tlumočnicka je velkým přínosem, je-li řečník schopen formulovat a hlavně logicky strukturovat své myšlenky, mohu dosvědčit, že *Husák* toho schopen byl velice dobře. Ostatně i *Michal Macháček* vyzdvihuje jeho inteligenci, řečnický talent a smysl pro okamžitou orientaci.

Určitě je snadné a laciné, když recenzent kritizuje, co ještě v posuzovaném díle mělo být a vyzdvihuje to, co on sám ještě všechno zná. Ke shora uvedeným výročkům mě rozhodně podobné pohnutky nevedly. Každý autor má svoji koncepci díla a v případě díla recenzovaného tvoří jeho architektura dokonalou klenbu. Autor takového díla také musí počítat s tím, co čtenáře zajímá nejvíc. Možná, že podrobnosti sporů *Gustáva Husáka* s *Vasilem Bilákem* by zajímaly jen úzký okruh čtenářů. Stejně tak by hlubší exkursy do ústavního práva mohly v kontextu celého díla působit třeba nudně. V obecném závěru proto dlužno napsat, že kniha stojí za přečtení očima odborníka i laika, očima neprávnicka i právníka. Pro právního teoretika se zdá být nejdůležitějším, že dává podněty k dalšímu zkoumání vývoje našeho ústavního práva a ústavnosti vůbec. V roce, kdy si připomínáme nejdůležitější mezníky vývoje našeho státu a naší státnosti, se tak analýza muže, jenž se stal aktérem většiny z nich, jeví jako nadmíru užitečná až symbolická.

Michal Tomášek*

⁹ V tomto bodě děkuji za cennou konzultaci našemu přednímu odborníkovi na právní dějiny minulého století doc. JUDr. Vladimíru Kindlovi.

* Prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., proděkan a vedoucí katedry evropského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. E-mail: tomasekm@prf.cuni.cz. Tato recenze vznikla v rámci výzkumného programu Univerzity Karlovy Progres Q02 *Publicizace práva v evropském a mezinárodním srovnání*.